

leta 2000 pa je film E. Koneske *Zvok kladiva* dobil nagrado za najboljšo kamero.

Še nekatere druge aktivnosti so prispevale k popularizaciji in uveljavitvi etnografskega filma. Tako so leta 1998 v Muzeju Makedonije začeli prikazovati najnovejše etnografske filme, med prireditvijo Dnevi evropske kulturne dediščine pa so se vrstile njihove projekcije. Pozneje so na pobudo Boceva in Koneske enkrat ali dvakrat letno v muzeju pripravili projekcije etnografskih filmov, na katere so vabili znane avtorje in teoretike s področja vizualne antropologije, med njimi leta 2004 Asena Balikcija iz Montreala, leta 2007 pa antropologa Rolfa Husmanna iz Göttingena. V preteklih letih so bili za delo makedonskih etnologov, ki delujejo na področju vizualne etnografije, izjemno pomembni predlogi in podpora vizualnih antropologov Asena Balikcija in Naška Križnarja. Leta 2003 so v čast Vere Kličkove in v njen spomin organizirali Dneve etnografskega filma, kjer so prikazali njene filme iz petdesetih let.

Bocev in Koneska sta leta 2006 v Makedonskem kulturnem centru v Sofiji, leta 2007 v Etnografskem muzeju v Ljubljani in leta 2008 v Zagrebu predstavila starejše in novejše makedonske etnografske filme. V sodelovanju s Filmskim arhivom so makedon-

ski etnologi dali pobudo za organizacijo festivala etnografskih filmov, ki bi se imenoval po Veri Kličkovi in bi štartal leta 2009. V Makedoniji narašča tako število avtorjev etnografskih filmov kot tudi potreba po vizualnih metodah dela. Če si etnografski filmi doslej še niso ustvarili zasluženega mesta in pomena v naši znanosti in kulturi, smo prepričani, da si bodo v prihodnje ustvarili mesto pomembnega etnografskega vira v resnih znanstvenih raziskavah.

Viri in literatura

BOCEV, Vladimir: Upotreba na kamerata vo etnoloskite terenski istrazuvanja, *Zbornik etnologija* 3, 2005, 165–172.

BOCEV, Vladimir: Metodologija i tehnika na audiovizuelniot zapis. *Makedonski folklor* 63, 2006, 263–282.

KONESKA, Elizabeta: Prilog kon proucuvanje na istoriskiot razvoj na etnoloskiot film vo Makedonija. *Kinopis* 21/24, 1999, 61–74.

KONESKA, Elizabeta: Visual Recording of the Material Culture, IV. Milletterarsi Turk Halk Kulturu Kongresi, Kultur Bakanligi, Ankara, 2002, 157–160.

KONESKA, Elizabeta: Prispevki k študiji o razvoju etnološkega filma v Makedoniji. *Glasnik SED* 43/1,2, 2003, 74–78.

O NEKATERIH TEŽAVAH SNEMANJA FILMOV V VEČETNIČNIH SKUPNOSTIH

Prispevek govori o snemanju videodokumentacije *Skopje in vse je mogoče*, pri čemer so nas zanimale etnične razmere v Skopju, prestolnici Republike Makedonije, pa tudi drugi odnosi v skupnosti, ki se nanašajo na spol, rodbinske veze ali veroizpoved. Film je bil posnet v neodvisni produkciji doktorice etnologije Sonje Rizoške Jovanovske, sam pa sem bil eden od snemalcev. Vsakdanje življenje na stari tržnici v Skopju smo beležili z videokamero, intervjuje pa je vodil etnograf. Od tehničnih sredstev smo uporabljali samo digitalno videokamero brez stativa in druge pripadajoče opreme. Splošna strategija je temeljila na spontanosti; reakcije informatorjev nam je uspelo posneti in prikazati v filmu.

Za primerjavo z današnjim stanjem smo v film vključili spomine ljudi, ki so tu živeli in delali pred mnogimi leti. Raziskovali smo različne etnične in verske skupine – v zadnjih 15 letih je namreč prišlo do velikih etničnih, splošnodružbenih in političnih sprememb in pretresov. Raziskovali in snemali smo na raznih krajih, na primer na skopskih ulicah in dvoriščih, v trgovinah, na tržnicah, ob spomenikih, svetiščih, v čajnicah in kavarnah ter restavracijah.

Ne bi si upal trditi, da je bila moja začetna zamisel kaj več kot provokacija ali kritični razmislek. Odkrito smo namreč želeli izzvati in preučiti splošno in skoraj uradno politično in medijsko zaznavanje praktično nerešljivih zadev oziroma večjih političnih težav. Opozoril bi predvsem na dve ravni razmišljanja. Prva se tiče večletnih terenskih izkušenj Sonje Rizoške Jovanovske v mešanih in homogenih skupnostih v Makedoniji. Med razisko-

valnim procesom smo bili odvisni izključno od dobre intuicije in lastne občutljivosti. Po drugi strani moram opozoriti nase kot na snemalca in etnologa hkrati. Ker smo na skopski tržnici srečevali predvsem Albance, v Srbiji pa med Srbi in Albanci vlada neprestana napetost, bi kot Srb lahko povzročil različne neprijetne reakcije. Da do tega ne bi prišlo, sem v svoji taktiki računal na domoljubje; k sreči je delovalo. Na vprašanja Albancev, od kod prihajam, sem odgovarjal, da iz Beograda. V pričakovanju presenečenja ali celo nelagodja sem nadaljeval: »Toda moja mati je bila rojena v Tetovu (mesto blizu Skopja).« Odgovorili so: »Torej ne prihajaš iz Beograda, ti si makedonskega porekla.« Tako smo se na tihem strinjali o skoraj skupnem krajevnem poreklu. Rekel bi, da uvajanje domoljubnih čustev ni povzročilo negativnih reakcij, ki bi v tem položaju izkazovale medetnične odnose. Spontan pristop, za katerega smo se odločili, lahko povzroči zanimive reakcije, ki jih, če se pred snemanjem dogovorimo o vsebini razgovora, sicer ne pričakujemo. Vendar to lahko vodi do nevarnih in zavajajočih sklepov, kajti:

- Objektivnost je vprašljiva, dokler raziskovalec etično deluje kot »izzivalec«. Izrazili smo lastne vrednote – ne samo, da smo se trudili pridobiti zaupanje informatorjev, temveč smo želeli okrepiti tudi lastno identiteto glede najpomembnejših obravnavanih vprašanj.
- Sistematični pristop je bil hkrati vprašljiv, saj nismo mogli vedeti, na kakšne ljudi in reakcije bomo naleteli.
- Vprašanja, ki smo jih postavljali, niso bila vedno enaka in primerljiva, ker smo taktiko prilagajali informatorjem.

* Saša Srećković, kustos, Etnografski muzej Beograd. Beograd, Studentski trg, E-naslov: sasarec@gmail.com

Naš vprašalnik ni bil vnaprej trdno oblikovan.

- Kadar nekdo zlorablja kamero in postavlja delikatna vprašanja, je vprašljiva celo spontanost reakcij.

Pri nekaterih ljudeh se je pojavilo začetno nezaupanje, zato so nas spraševali, za katero televizijsko družbo delamo. Trudili smo se, da bi jih prepričali, da delujemo popolnoma samostojno. Kot ustanovi, ki podpirata naš projekt, smo omenjali le Institut za Staroslovensku kulturo Skopje in Etnografski muzej v Beogradu. Ne vem, ali so nam verjeli, toda po tej razlagi so se ponavadi odprli. K temu je verjetno pripomogel tudi naš izgled, kajti bili smo slabo opremljeni, v vročem vremenu pa smo izgledali precej izčrpani. Dobro smo se zavedali dejstva, da so navadni ljudje često predmet politične instrumentalizacije. Po drugi strani pa se je Sonja Rizoska Jovanovska zavedala, da bodo ljudje ostali tam tudi po koncu snemanja in se bo k njim kot k potencialnim informatorjem vračala v naslednjih projektih.

Na začetku smo postavili hipotezo, da rezultati raziskav v družbenih in humanističnih znanostih glede na visoko stopnjo kontaminacije raziskovalnih tem z dnevnimi in s kratkoročnimi političnimi interesi v zelo majhnem obsegu vplivajo na blagostanje navadnih ljudi. Prav tako smo želeli poudariti, da lahko antropologi v skupnostih, v katerih vlada očitno neskladje, povzročijo zelene spremembe v njihovo korist. Hkrati bi spomnili na klinične in eksperimentalne metode, ki so si jih antropologi prisvojili in uvedli v svojo disciplino že pred leti. S kulturološkega in z družbenega vidika smo (implicitno politično) neskladje prepoznali v stagnaciji, ki v številnih balkanskih okoljih traja že več let in slabša medetnične odnose tudi v Skopju in Makedoniji.

Etnični konflikti se prepletajo z različnimi težavami pri razporejanju družbene, ekonomske in politične moči ter vplivov, zaradi česar je položaj zelo kompleksen in delikatno.

Z malo denarja je težko snemati filme, toda spoznanje, da na noben politični skrbnik ni izvajal pritiska in omejitev, s čimer se v takem primeru soočajo nekateri filmarji, je mnogo lepše.

Kadar se politiki in mediji v vsakdanjem in zasebnem življenju navadnih ljudi srečajo z dobrim družbenim in medetničnim sodelovanjem, ki se ne sklada z uradno verzijo in razlago, se ponavadi počutijo nelagodno.

Trdno verjamemo, da bi lahko katera od naslednjih raziskav na tem območju uspela prikazati natančnejšo sliko in boljše poznavanje in bi tako potrdila našo hipotezo. Do takrat smo prisiljeni v znanosti pristajati na domneve, v praksi pa na dobre in zelo natančne izkušnje.

Viri in literatura

CHAPLIN, Elisabeth: *Sociology and Visual Presentation*. New York: Routledge, 1994.

MILIĆ, Vojin: *Sociološki metod*. Beograd: Nolit, 1978.

RIBIĆ, Vladimir: *Primenjena antropologija*. Beograd, 2007 (Etnološka biblioteka; knj. 26).

RIZOSKA JOVANOVSKA, Sonja: *Zabranite vo multietničkite i multireligijske selski zaednici vo Prilepsko*. Štip: »2-ri Avgust«, 2005.

RUBY, Jay: *Picturing Culture: Explorations of Film and Anthropology*. Chicago: University of Chicago Press, 2000.

TAX, Sol: *Action Anthropology*. *Current Anthropology*16(4), december 1975.

LOKALNA SKUPNOST IN NJEN FOTOGRAF – FOTOGRAF IN NJEGOVA LOKALNA SKUPNOST

Metodološko ozadje

V mestu Uhersky Ostroh v vzhodni Moraviji, ki ima približno 5.000 prebivalcev, je med letoma 1921 in 1956 živel in delal izučen portretni fotograf Antonin Koukal, ki je s svojo osebnostjo in svojim delom v lokalni skupnosti pustil neizbrisno sled.

Namen članka je izčrpno prikazati delovanje njegovega fotografskega studia v skupnosti s še živo tradicionalno kulturo, in to v zgodovinskem, socialnem in ekonomskem smislu; prikazati neskladje med vsakdanjo in praznično podobo v skupnosti, ki je predstavljena z delom v studiu, in realno podobo, združeno s prejšnjimi etnografskimi opisi in zbirkami; osvetliti spodbude in motive, ki so vplivali na odločitev ljudi za obisk profesionalnega studia; ujeti odnos ljudi do družinske fotografije, družine in lokalne zgodovine in pomen fotografije za spodbujanje lokalne zgodovinske zavesti in lokalnega ponosa. Vse to je bilo doseženo s prepletom etnografskih in folklorističnih pristopov in rabe preizkušenih metod – ponovljenih terenskih raziskav in intervjujev. V primerjavi z omejenim in s paradigmatiskim položajem umet-

nostne zgodovine ta prispevek predstavlja fotografijo v drugačni vlogi, nenadomestljivi s katerimkoli drugim medijem.

Poleg strokovnih virov, predvsem tuje literature, sem se lahko zanesla na podporo in pomoč nekaterih Koukalovih dedičev, ki so že pred leti načrtovali razstavo njegovih fotografij, toda s časom sta njihova energija in volja upadli. Navdih sem črpala iz informacij, pridobljenih od 20 ljudi, ki so se odzvali na oglas v lokalnem časopisu. Z eno izjemo so bile vse ženske, ki so tako potrdile, poleg drugih stvari, svojo vlogo pri ohranjanju tradicije. Informatorji so bili pripravljene posoditi Koukalove izvirne fotografije v študijske namene, številne so muzeju tudi podarili. Hkrati z zbiranjem fotografij sem posnela strukturirane intervjuje. Na diktafon sem snemala z njihovo vednostjo, privolili pa so tudi v anonimno objavo. Pripovedovanja, zapisana kurzivno, so bila povedana v lokalnem moravsko-slovaškem ljudskem narečju, ki je ohranil veliko arhaičnih leksikalnih in gramatičnih fenomenov, ki so se na žalost izgubili s prevodom. Raziskava je potekala v začetku leta 2007.

* Helena Berankova, Etnografski inštitut Moravskega muzeja, Brno, Češka Republika, E-naslov: knihovna@uhoostroh.cz